

KÓKAI SÁNDOR*

A BÁNSÁG NÉPESSÉGE A 18. SZÁZADBAN

THE POPULATION OF THE BANAT IN THE 18TH CENTURY

ABSTRACT

After signing the Pozsarevac Treaty on 21st August 1718 the area of Bansag got its freedom after the occupation by the Turkish Empire. Despite the region did not fully loose its population during the turkish times, its population decreased significantly and the economy was totally destroyed. The human resources were ensured by organising the Bansag (1718–1778), direct Austrian control and prior to the will of the government in Wien. Our knowledge about the population of the Bansag in the 18th century is poor, especially the times before the 1760s. In terms of the human resources in this region severe differences occurred between the researchers both in the number of the population, in ethnic and lingual structure, in regional distribution, in their origin and identity. Solution for these opposite opinions is possible if we answer the questions correctly by comparative analysis of the known databases following the changes in the 18th century.

1. Bevezetés

Az 1718. augusztus 21-én aláírt pozsareváci békével a Temesi Bánság területe is fel szabadult a török uralom alól. Mindazok ellenére, hogy a török uralma alatt nem népteledett el teljesen, népessége erősen megcsappant, s területe gazdaságilag teljesen tönkrement. Az emberi erőforrások biztosítása a Temesi Bánság megszervezésével (1718–1778), közvetlen osztrák irányítással és a bécsi kormányzat érdekeinek megfelelően történt. A Bánság 18. századi népességéről kevés ismeretünk van, különösen az 1760-as évekig. A régió emberi erőforrásait tekintve azonban a kutatók között, mind a népesség számában¹ mind etnikai-nyelvi összetételében,² mind vallási megoszlásában, mind származásában és identitásában egyaránt jelentős eltérések alakultak ki.³ Ezek feloldása csak úgy lehetséges, ha az ismert adatbázisok összehasonlító elemzésével adunk korrekt válaszokat a felmerült problémákra, nyomon követve a 18. századi változásokat

2. A Bánság népességszámának változása

A lakott települések számában – miként az itt élő népesség számában is – a különböző források igen szélsőséges adatokkal dolgoznak. A népességszámhoz kapcsolódó bizonytalanság oka, hogy a török kiűzése után hazánkban nem született olyan felmérés, amelyből egyértelműen kiderülne a lakosság száma. Az 1715-i összeírásból (kiegészítve az 1720-i pótlás és az 1721-i erdélyi összeírás adataival) tudjuk, hogy az országban kb. 413 ezer adófizető háztartás létezett. Acsády Ignác szerint⁴ a történelmi Magyarország lakossága a XVIII. század elejére 2,5 millió főre (9 fő/km²) csökkent, az újabb kutatások szerint⁵ azonban az ország népessége a szatmári béke időpontjában érte el a mélypontot, kb. 3,9 millió

* Dr. Kókai Sándor egyetemi magántanár, Nyíregyházi Főiskola Turizmus és Földrajztudományi Intézet.

fővel. Mindkét demográfus véleménye megegyezik abban, hogy az ország több mint 40%-át kitevő egykori hódoltsági területen (kb. 120 ezer km²) az említett összeírások az adófizető háztartásoknak alig több mint egyötödét (kb. 22%-át) találták, ahol a népsűrűségi átlag 9 fő/km² körül lehetett. A Maros vonalától északra Békés megye népsűrűsége (3,4 fő/km²) jelentette a mélypontot, délre a Bánság alföldi területei.

Mercy kormányzó hivatalba lépése után 1717-ben elvégeztette a Bánság helységeinek és házaiknak összeírását, majd hat évvel később elkészítette ennek részletes térképét is. Ezt először Szentkláray Jenő⁶ tette közzé (638 lakott település, 21 784 lakóház), kisebb eltérések a Magyar Katolikus Lexikon adataival összevetve megfigyelhetőek, s ez utóbbi alapján mutatom be a Temesi Bánság népességszámát és területi elhelyezkedését (1. táblázat).

1. táblázat. A Bánság lakott települései kerületenként (1717)

1. table. The populated settlements by districts (1717)

Kerület	Lakott települések száma	Lakatlan települések száma	Lakóházak száma	Népességszám		Lakott települések száma*	Lakóházak száma*
				4,5fő/ház	5 fő/ház		
Nagybecskereki	24	55	574	2 583	2 870	24	547
Csanádi	21	40	448	2 016	2 240	20	410
Pancsovai	36	40	776	3 492	3 880	36	778
Temesvári	71	58	1 448	6 516	7 240	67	1 829
Csákovai	61	1	3 432	15 444	17 160	68	3 752
Lippai	76	71	1 131	5 089	5 655	76	1 132
Verseci	72	11	3 503	15 764	17 515	71	3 488
Palánkai	55	3	2 377	10 696	11 885	55	2 320
Facsádi	108	36	1 968	8 856	9 840	104	1 844
Karánsebesi	91	5	3 915	17 618	19 575	88	3 992
Orsovai	39	5	1 717	7 726	8 585	29	1 692
Összesen	654	325	21 289	95 800	106 445	638	21 784

Forrás: Magyar Katolikus Lexikon, ill. *Szentkláray J. adatai szerint

Ha hitelesnek fogadjuk el az 1717. évi összeírást, akkor a későbbi Torontál vármegye három kerületének 81 lakott falujában 1798 ház volt – a legtöbb Nagybecskereken (100 db), a legkevesebb Egresen (4 db) –, melyekben kb. 8–9000 fő élhetett. Nem volt jobb a helyzet a Bánság egyéb síksági területein sem, például a temesvári kerület 71 falujában 1448 lakott ház volt. A Bánság e területein a népsűrűség átlagos értéke nem haladhatta meg az 1–2 fő/km²-es értéket, azaz a kedvező természetföldrajzi adottságok kiaknázását az emberi erőforrások hiánya szinte lehetetlenné tette. Jelentősebb népesség csak a Bánság dombsági és hegyvidéki területein élhetett. A facsádi kerület 108 falujában 1968 lakott ház, a lippai kerület 76 falujában 1131 ház, a karánsebesi kerület 91 falujában 3915 lakott ház (Karánsebes 422, Lugos 218 lakott házzal stb.), az orsovai kerület 39 falujában 1717 ház (pl. Orsova 170 lakott házzal stb.), a palánkai kerület 55 falujában 2377 ház, a csákovai kerület 69 falujában 3432 lakott ház, a verseci kerület 72 falujában 3503 ház (pl. Krassóvár 400, Váradia 180, Dikvan 122 házzal stb.).

A Temesi Bánságban (28 522 km²) összesen 654 falu (21 289 házzal) maradt meg a hódoltság után, ami egy házra 4,5 lakost számítva 95 800 lakost, 5 főt számítva 106 445 lakost, 6 főt számítva 127 734 lakost jelenthetett. A népesség mintegy nyolcvan százaléka a Bánság területének harmadát kitevő Bánsági-hegyvidék folyó völgyeiben és kismenedencéiben élhetett, ami azért is elfogadható, mert – mint közismert – e terület csak 1658 szeptemberétől került a török közvetlen fennhatósága alá, amikor Barcsay Ákos az erdélyi fejedelmi cím elnyeréséért cserébe átadta a lugosi és a karánsebesi várat és az egész régiót a

törököknek. A török kiűzése után rögtön aligha beszélhetünk helyhez kötött állandó lakosságról, különösen a szerbek esetében, de a román lakosság egy része is gyakran változtatta a helyét, így Mercy 1717. évi összeírása egy adott pillanatnyi helyzetet igyekezett rögzíteni, s nyilvánvaló, hogy nem is teljes pontossággal. Az azonban megállapítható, hogy a Bánság átlagos népsűrűsége 4–5 fő/km² lehetett, igen jelentős régió belüli differenciákkal. A Bánsági-alföldön 1–2 fő/km², a domb és hegyvidéki területeken elérhette a 10–12 fő/km²-t, ami megfelelt az 1715–17 körüli országos átlagnak. A helyzetet jól jellemzi, hogy száz lakott háznál nagyobb település csak tizenhárom volt az egész Bánságban, melyből kétszáz fölé csak három településen emelkedett a lakott lakóházak száma.

A Bánság visszafoglalása után a bécsi kormányzat rögtön elhatározta, hogy az emberi erőforrásokat betelepítésekkel is növelni kívánja.⁷ A betelepítés már 1716-ban kezdetét vette, s kisebb-nagyobb megszakításokkal az 1840-es évekig tartott. A bánsági betelepítéseknek bőséges szakirodalma van,⁸ s más és más szempontok szerint közelítette meg és értékelte e problémakört a magyar, a német, a szerb és a román történetírás. Általában e betelepítéseket az uralkodók nevéhez kapcsolták, kiragadva egy-két kuriózumot, de olykor figyelmen kívül hagyva a spontán migrációs folyamatokat. A három nagy telepítési hullám (1722–1735, 1765–1776, 1782–1788) között is folyamatos népességbeáramlás zajlott, legfeljebb egy-egy időszakban tömegesebb beáramlás következett be a telepítési pátensekben egyre inkább kibővülő kedvezmények hatására. A főként német ajkú betelepítettek között itt találtak új hazára a hétéves háborút megjárt, kiszolgált katonák, de mellettük luxemburgiak, franciák és az osztrák örökös tartományokból származók (pl. tiroliak, stájerországiak stb.) is jelen voltak. A telepítések történetével korábban részletesen foglalkoztam megemlítve az egyes uralkodók elvi álláspontjait (pl. csak katolikusok, lehetőleg németek)⁹ is, itt és most a népességszám változását követem nyomon az egyes ismert időpontokhoz kapcsolódva:¹⁰

- 1737-ig a Bánság 54 helységébe hoztak telepéseket, németeket, spanyolokat, olaszokat, görögöket, örményeket stb., számuk együttesen kb. 10 000 fő lehetett.¹¹
- Szerb telepek [pl. Begaszentgyörgy (1723), Deliblát (1733), Karlova (1740) stb.] és korai román betelepülés [pl. Detta (1717), Lippakeszi (1723), Sárafalva (1718) stb.] is történt, amely jelentősen emelte a Bánság népességszámát.¹²
- 1737/38-ban a török elől Olténiába menekült mintegy 300 katolikus bolgár család települt a Bánságba, akiket Vingán, Óbesenyőn (1738. márc. 7.), Bodrog és Szöllős pusztákon, illetve a Vinga melletti szanádi és dvorini majorokban és az oravicai bánnyakerületben telepítették le.¹³
- 1750–60 között a Tisza-Marosi Határőrvidék feloszlásakor több ezer szerb települt át a Bánságba (pl. Nagyszentpéter, Cseryne, Csenta stb.), de ekkor duzzadt fel a későbbi kikindai szabad kerület településeinek (pl. Melence, Beodra, Mokrin stb.) népességszáma is.¹⁴
- 1762–71 között a második nagy telepítési hullám idején 29 új településre 3657 családot, 26 új telepítéssel nagyobbított falvakba 1845 családot, azaz összesen 5502 családot telepítettek le zömmel német–francia nyelvterületről, amely az átlagos családszámot figyelembe véve kb. 25 ezer főt jelenthetett.¹⁵
- Az Elzász-Lotharingiából érkezett franciák dél-magyarországi központja Szenthubert (1771) lett, de ők szállták meg Garabos (1764) Trübswetter (1772), Souturn (1771), Charleville (1770) és Szőlős (Nákófalva) területét is. Némely francia családok a luxemburgi, ill. a párizsi, a metzi és a besanqoni egyházmegyékből származtak.¹⁶
- 1762–71 között jelentős román (pl. Babsa, Temeskutas, Fény, Temeskubin, Temesféteri stb.) és szerb (pl. Klári, Kismargitta, Kisoroszi, Nagybecskerek stb.), valamint szórványos magyar (pl. Törökkanizsa, Csóka, Temesvár stb.) és horvát (pl. Ópáva stb.) betelepülés is megindult.¹⁷

- 1762–68 között 3130 bűnözőt is deportáltak a Bánságba (*Magyar Katolikus Lexikon*).
- Az 1782. évi telepítési pátens hatására a felmérés adatai alapján a II. József idején lezajlott telepítési akció telepeseinek 39,3%-a a Bánságba költözött. A 2988 feljegyzett család a teljes telepes lista alapján kapott 4,46 fő/család statisztikai átlag alapján 13 326 fővel gyarapította a bánsági három vármegye lakosságát.¹⁸

A folyamatos betelepítések (kb. 60 ezer fő), a spontán migráció és a természetes szaporodás együttes eredménye, hogy az 1770-es évekre a Bánság népessége jelentős mértékben gyarapodott. Mivel az 1784/87. évi népszámlálás előtti időszakról nem állnak rendelkezésre statisztikai adatok, ezért a különböző becslések adatai egymásnak ellentmondanak (pl. Buchman K. 1751: 200 000 fő, 1773: 318 000 fő, Borovszky Samu 1770: 450 000 fő, Francesco Grisellini 1775: 320 000 fő, Miodrag Milin 1774: 375 740 fő stb.). A különböző formákban lezajlott népmozgások eredményeként a Bánság népessége az 1770-es évekre elérhette a 350–400 ezer főt. A Grisellini által leírt adatokat többen kétségbe vonják, többek között azért, mert a magyarokat, mint a Bánság lakóit meg sem említi (2–3. táblázat). A temesvári Landes-Administration levéltári adatai viszont arról tanúskodnak, hogy különösen a mindenkorai csanádi tisztartók fejtettek ki kerületükben élénk tevékenységet a Szeged vidéki római katolikus magyarok betelepítésében, számuk csak a Marosszög településein 3–5 ezer fő lehetett.¹⁹

2. táblázat. A Bánság lakosságának etnikai megoszlása 1775-ben

2. table. Ethnic distribution of the population in 1775

román	181 639	57,5
szerb	78 780	24,5
német, olasz, spanyol	43.211	13,6
bolgár	8 683	2,7
cigány	5 272	1,6
örmény	363	0,1
Összesen	318 979	100

Forrás: F. Grisellini 1780.

3. táblázat. A Bánság népessége és igazgatási régiói (1775)

3. table. Population of the Bansag and administrative regions (1775)

Kerület	Település	Lakossága	Járásokba sorolt települések száma
Temesvári	42	54 715	Szt. András (17), Parta (12), Bucovat (13)
Csáki	63	38 110	Csák (15), Juruka (13), Berzava (16), Temes (19)
Verseci	64	75 108	Krassóvár (8), Tikvány (7), Ramna (13), Nagyzsám (16), Versec (20)
Csanádi	15	29 733	Marosi (8), Tiszai (7)
Lippai	42	31 402	Kápolnás (11), Lippa (10), Barra (11), Kissején (10)
N.becsekereki	15	29 810	Temesi (8), Tiszai (7)
Újpalánkai	51	–	Jasenova (13), Illadia (14), Racasdia (15), Clisura (9)
Pancsovai	22	–	Kubin (8), Neuzina (7), Pancsova (7)
Karánsebesi	75	29 826	Poganis (24), Temes (29), Bistra (22)
Orsovai	36	–	Orsova (23), Almás (13)
Lugosi	91	34 034	Facsád (27), Lugos (24), Lunkány (24), Szárazány (16)
Bánság	516	317 928	36 járás

Forrás: Ethnographie... (1857)

A 18. század végére vonatkozóan a legpontosabb adatokat a II. József-féle népszámlálás adja. Az első magyarországi népszámlálás idejére a Bánság népességszáma megközelítette a hétszázezer főt (Temes: 215 506 fő, Torontál: 152 088 fő, Krassó: 188 469 fő,

1784–87-ben, a Bánsági Határőrvidék: 125 807 fő, 1798-ban), amely mintegy hétszeres növekedés 1720–1787 között (4. táblázat). Az ország népessége ez idő alatt megkétszereződött, az Alföld lakossága mintegy háromszorosára nőtt.

A Bánság népsűrűsége 1785-ben még mindig magán viselte a török pusztítás nyomait. Az országos átlagnak (29,3 fő/km²) mintegy ¾-e a Bánság népsűrűsége (23,9 fő/km²), elmaradva (Temes 37,5 fő/km², Krassó 36 fő/km², Torontál 22,1 fő/km², Határőrvidék 12,1 fő/km²) a dunántúli és a felvidéki (pl. Pozsony megye 53,6 fő/km² stb.) területektől.²⁰ Ugyanakkor a környező megyék népsűrűségi értékeitől (pl. Bács 17,9 fő/km², Békés, Csanád, Csongrád 17,3 fő/km², Arad 25,5 fő/km², Hunyad 22 fő/km² stb.) jóval magasabb a bánsági megyék értéke.

Az országos megyei összesítések adatai csak a polgári közigazgatás alá tartozó területekre vonatkoznak, és nem tartalmazzák sem a katonai igazgatás alatt álló területrészek (az ún. határőrvidékek), nagy többségében polgári népességét, sem a tényleges katonai szolgálatot teljesítők számát, így a Bánság tényleges népességszámát ki kell egészíteni elsősorban a határőrvidék később polgárosított és a megyei közigazgatás alá rendelt népességével. Az itt élő népesség számát valamivel későbbi adatok alapján mintegy 125–130 000 főre becsülhetjük (*Hietzinger 1798*: 125 807 fő, *Demian 1802*: 129 216 fő).

Arra a kérdésre, hogy a népességnövekedés forrásai hogyan oszlottak meg a három eredő között (szervezett telepítés, a spontán migráció és a természetes szaporodás) csak megközelítő válaszokat tudunk adni. Különösen a spontán migráció és a természetes szaporodás értékei bizonytalanok, azonban, ha elfogadjuk az 1716–1784/87 közötti hetven évre a következő hatvan év országos természetes szaporodási értékét (Tóth Pál Péter 1784/87 és 1850 között 39%, maximum 50%-os népességgyarapodást tart elfogadhatónak) – a Bánság népességszáma ettől gyorsabban nőtt, 1840-re elérte az egymillió főt (1 082 550 fő), 1869-re pedig 1 335 989 főre emelkedett –, akkor a természetes szaporodás (1716–1751: 20–25 ezer fő, 1751–1775: 40–45 ezer fő, 1775–1884/87: 25 ezer fő) összesen kb. 90–100 ezer fővel emelhetette a Bánság népességszámát 1716–1784/87 között. A spontán migráció 1716–1784/87 között a népességgyarapodás (kb. 580–600 ezer fő) mintegy hetven százalékát tehetette ki, ez mintegy négyszázezer főt jelent. Erről az igen jelentős spontán migrációs folyamatról viszont alig rendelkezünk konkrét adatokkal.

III. A népesség etnikai és felekezeti összetétele

Az 1743. évi adóösszeírás szerint az 542 helységről 381 román, 117 szerb, 26 vegyesen román és szerb, 10 német, 2 német–román és 6 bolgár, olasz, spanyol vegyes népességű volt. Az adóösszeírás településeinek tételes felsorolása nem szükséges, elegendő arra a világhálón is megtalálható (http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Banatul_la_1743.jpg) térképre utalni, amely ezen adatok alapján készült. A térkép szerint az 1580-as évekre kialakult helyzet 1743-ra sem változott jelentősebben, azaz a keleti, lugosi, karánsebesi és az orsovai körzetek tiszta román etnikumú területek voltak, a nyugatiak, a nagybecskereki, pancsovai, nagykikindai pedig tiszta szerbek. A középső rész, a verseci, lippai, temesvári, a csanádi, a csákovai ugyanakkor vegyes, szerb–román lakossággal rendelkeztek. Nem elhanyagolható azoknak a településeknek a listája, amelyekben németek (Perjámos, Német-szentpéter, Fehértemplom, Újarad, Detta, Kudric, Újpecs, Zádorlak, Zábrány, Hidasliget), bolgárok (Vinga, Óbesenyő), olaszok és spanyolok (Szabadfalu, Jassenova, Merczyfalva), valamint vegyesen németek és románok (Karánsebes, Lugos) éltek. A fenti román nyelvű térkép azonban feltünteti a német-szerb vegyes etnikumú településeket is (Temesvár, Versec, Pancsova, Nagybecskerek, Temesgyarmat, Lippa, Temesrékas), sőt Csákován – egye-

düliként az egész Bánságban – német–szerb–román vegyes népességet jelöl, utalva arra, hogy a Bánságban már a 18. század közepén sem voltak olyan letisztult etnikai határok, mint ahogy azt az adóösszeírás adatsora sejtetni enged. Természetesen ellentmond annak a ténynek is, hogy 1737-ig a Bánság 54 helységébe hoztak telepeseket, németeket, spanyolokat, olaszokat, görögöket, örményeket stb., számuk együttesen kb. 10 000 fő lehetett.²¹ A legnagyobb probléma, hogy a más forrásokból²² egyértelműen jelzett III. Károly korabeli telepítéseket és a továbbiakban részletezett felekezeti megoszlást is figyelmen kívül hagyja (pl. Krassó-Szörényi hegyvidék bányavárosai) vagy ismert települések (pl. Orsova, Ujmoldova, Stájerlak, Dognácska stb.) nem kerülnek ábrázolásra. A Bánság 18. századi etnikai összetételére vonatkozóan még egy ismert adatsorral rendelkezünk, amely Francesco Grisellini 1780-ban megjelent könyvében található (*2. táblázat*), mellyel kapcsolatos aggályaimat fentebb már említettem.

A korábbi korokhoz hasonlóan a lokális társadalmakban fő azonosulási pont a társadalmi helyzet és az etnikai-vallásfelekezeti hovatartozás volt. A vallási szempontok hosszú időn keresztül fontos szerepet játszottak a Bánságba betelepített lakosságnál is, így költözhetett a területre római katolikus vallású olasz, spanyol, vallon népesség. A bánsági telepések vallási megoszlását a 18. század végéig a telepes falvakban alapított egyházak alapján lehet megbecsülni.

A Csanádi Egyházmegyéhez tartozó területen 1738-ban – különböző alapítási évszám-mal – 29 római katolikus plébánia működött Baróti Lajos adatai szerint: Pancsova (1716), Orsova és Temesvár (1717), Karánsebes, Krassóvár és Lippa (1718), Versec (1720), Temesrékás és Freudental (1721), Nagybecskerek, Oravica, Újpalánka és Temesszlatina (1722), Freidorf (1723), Újarad, Denta, Temesgyarmat, Perjámos, Újpécs, Németszentpéter, Ruszova és Fehértemplom (1724), Ujmoldova (1725), Deliblát és Rebenberg (1726), Markovec (1727), Temes-Palánka (1728), Guttenbrunn (1729) és Dognácska (1732).

A Bánságba II. József türelmi rendeletéig (1781. okt. 25) a falvakba protestáns felekezetűeket nem lehetett betelepíteni. II. József türelmi rendeletének hatására alakult református egyházközségek között új német telepes falu mindössze egy volt, a Temes vármegyei Rittberg. Az 1794-ben alakult egyházközség anyaegyháza volt a szintén új német telepes falunak, Moritzfeldnek.

Az evangélikus egyház 1791-ben alakult meg a Békés–Bánati Egyházmegye néven 12 bánsági evangélikus egyházközséggel. II. József korabeli német telepések 24,4% evangélikus volt, közülük a Bánságba Liebling 1786-ban alapított evangélikus egyházközséget, Franzfeld 1792-ben, melynek népessége (120 család) Württembergből, Badenből és Svájc-ból érkezett.²³ A Felvidékről az Alföldre áramló, többnyire evangélikus, új lakóhelyet kereső szlovákok migrációja csak a 18. század végétől érte el Torontál és Temes megyét, itt másodlagos telepítések váltak jellemzővé.

A Bánság lakosságának pontos vallási megoszlását az 1784/87. évi népszámlálási adatok tartalmazzák (*4. táblázat*), amelyek alapján megállapítható, hogy a török hódoltság végére homogén ortodoxvallású bánsági régió lakóinak 20,1%-a nyugati keresztény egyházhoz tartozónak vallotta magát, elismerve a római pápa fennhatóságát. A Bánsági Határ-örvidék adatai itt is hiányoznak, az ortodoxok aránya azonban e nélkül is nyolcvan százalék körüli, azaz nem jött létre katolikus régió a Bánságból, s e tényen a további telepítési hullámok sem változtattak érdemben. A vallásfelekezeti hovatartozás tartós társadalmi jelentőségét mutatja, hogy az 1869. évi népszámlálás adatai szerint az összklakosság (1 336 832 fő) közel hatvan százaléka (790 552 fő) ortodoxvallású, s valamivel több, mint egyharmada (451 418 fő) római katolikus vallású volt. A régió egyértelműen a nyugati és a keleti kereszténység összeütközési területe, melybe a kisebb vallási csoportok csak színező elemként játszottak szerepet.

4. táblázat. A Bánság népességének vallásfelekezeti megoszlása (1784/85)

4. table. Religious distribution of the population (1784/1785)

Megye	Területe km ²	Települések		római kat. (fő)	evang. (fő)	ref. (fő)	ortodox (fő)	ortodox (%)	izraelita (fő)	Össz. (fő)
		város	falu							
Krassó	5 230	8	223	15 076	50	30	173 000	92,3	44	188 200
Temes	5 743	5	180	40 227	2000	1200	172 000	79,8	118	215 545
Torontál	6 863	4	111	46 019	1500	1500	103 000	67,3	64	153 083
Temesvár	36	1	–	4 476	60	20	4 300	46,5	386	9 242
Összesen	17 872	18	514	105 798	3610	2750	452 300	79,9	612	566 070

Forrás: Danyi D.–Dávid Z. 1960.

Összegzés.

A folyamatos betelepítések, a spontán migráció és a természetes szaporodás következtében a 18. század folyamán Bánság népessége nagymértékben gyarapodott. A szervezett telepítések jelentőségét sokan értékelték és sokszor túlértékelték, a valóságban azonban nem hozott áttörést a Bánság etnikai-vallási térstruktúrájában. A telepítési akciók egyik következménye, hogy a Bánság a történelmi Magyarország legtarkább nemzetiségi tájává vált, sajátos etnikai térszerkezetet (tömbök, szigetek, csoportok, szórványok, kontaktzónák stb.) alkotva. E térszerkezetbe hivatalosan a református magyarok csak 1734 után települhettek be, azonban a spontán migrációs folyamatok eredményeként több ezer római katolikus magyar költözött már 1716-tól a kialakuló városokba és falvakba. Az egymást követő telepítési-bevándorlási hullámok pontosan meghatározható, gazdaságilag is értékesülő szakmai többletet is jelentettek, de az igazi érték az emberi erőforrás volt. E közösségek élő kulturális hidat jelentettek különböző, olykor nem is közeli vidékek között. A Bánság egy évszázad alatt a Kárpát-medence egyik magas modernizációs potenciállal rendelkező, dinamikus térségévé vált, ennek megfelelő népesség elszívó hatással.

JEGYZETEK

1. Kovach G. (1998): A Bánság demográfiai és gazdasági fejlődése (1716-1848). In.: Blazovich L. (szerk.) Dél-alföldi évszázadok 11. Szeged. 328. pp.; Borovszky S. (1909): Magyarország megyéi és városai (Torontál vármegye). 632. pp.; Danyi D. – Dávid Z. (1960): Az első magyarországi népszámlálás 1784/87. Budapest, p. 389. pp.; Thirring G. (1938): Magyarország népessége II. József korában. Budapest.
2. Tinta A. (1972): Colonizarile habsburgice in Banat. Temesvár; R. Cretan (2006): Etnie, Confesiune si optiune electorala in Banat. Temesvár. 256 pp.; Gulyás L. (2009): A Bánság a török kiűzésétől 1918-ig In.: Dél-Erdély és a Bánság (szerk. Horváth Gy.) Dialóg-Campus, Pécs–Budapest. 25–45. pp.; Grisellini, F. (1780): Versuch einer politischen und natürlichen Geschichte des Temeswarer Banats in Briefen an Standenpersonen und Gelehrte. I–II. Bécs.
3. Bálint S. (1975–1975): A szegedi nemzet. – A szegedi nagytáj népelete. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Szeged, 1974–1975/2; Bálint S. (1970): Szaján. A Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei II. évf. 1970. július. Újvidék, Hungarológiai Intézet, 88–92. pp.; Banner J. (1925): Szegedi telepítések Dél-Magyarországon. Földrajzi Közlemények LIII. 75–79. pp.; Czirbusz G. (1880): A dél-magyarországi bolgárok ethnographiai magánrajzai. Temesvár. 28. pp.; Czirbusz G. (1883): A krassován bulgárok. Földrajzi Közlemények. 169–198. pp.; Möller von Karl (1924): Wie die schwabische gemeiden entstanden sind. Temesvár.
4. Acsády I. (1896): Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában (1720–21). Magyar Statisztikai Közlöny XII. Budapest. 288. pp.

5. Dávid Z. (1957): Az 1715–20. évi összeírás. In: Történeti statisztika forrásai (szerk. Kovacsics J.). Budapest, 12–21. pp.; Danyi D.–Dávid Z. (1960): Az első magyarországi népszámlálás 1784/87. Budapest, p. 389.
6. Szentkláray J. (1879): Száz év Dél-Magyarország újabb történetéből. Temesvár.
7. Gulyás L. (2005): Két régió – Felvidék és Vajdaság – sorsa az Osztrák–Magyar Monarchiától napjainkig. Hazai Térségfejlesztő Rt. Budapest. 10 pp.; Gulyás L. (2006): A Délvidék fejlődésének főbb csomópontjai és tendenciái. In: Kókai S. (szerk.): A Délvidék történeti földrajza: a Nyíregyházán 2006. november 17-én megtartott tudományos konferencia előadásai. Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Földrajz Tanszéke. 55–68. pp.; Gulyás L. (2007): Vajdaság: Történeti áttekintés. In: Nagy Imre szerk (2007): Vajdaság. A Kárpát-medence régiói 7. Dialóg-Campus. Pécs–Budapest. 76–149. pp.
8. Baróti L. (szerk.) (1896–1904): Adattár Délmagyarország XVIII. századi történetéhez. 1–2 köt. Temesvár. p. 539. pp., ill. 625. pp.; Bodor A. (1914): A délmagyarországi telepítések története, s hatása a mai közállapotokra. Budapest; Buchmann K. (1936): A délmagyarországi telepítések története. Budapest; Borovszky S. (1911): Magyarország megyéi és városai (Temes vármegye, Temesvár). 463. pp.; Marjanucz L. (2002): Adalékok a Habsburg berendezkedés és telepítés bánsági történetéhez. In: Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. (szerk.: Zombori I.) Szeged. 5–16. pp.
9. Gulyás L. (2012): Küzdelem a Kárpát-medencéért. Regionalizáció és etnoregionalizmus, avagy a nemzeti és nemzetiségi kérdés területi aspektusai Magyarországon 1690–1914. Kárpátia. Budapest. 20–26. pp.
10. Kókai S. (2010): A Bánság történeti földrajza. Nyíregyháza p. 421.
11. Milleker, F. (1923): Die erste organisierte deutsche Kolonisation des Banats unter Mercy 1720–1726.
12. Kovach G. (1998): A Bánság demográfiai és gazdasági fejlődése (1716–1848). In.: Blazovich L.(szerk.) Dél-alföldi évszázadok 11. Szeged. 328. pp.
13. Borovszky S. (1909): Magyarország megyéi és városai (Torontál vármegye). 632. pp.
14. Kovach G. (1998): A Bánság demográfiai és gazdasági fejlődése (1716–1848). In.: Blazovich L.(szerk.) Dél-alföldi évszázadok 11. Szeged. 328. pp.
15. Schimska, Ernst (1918): Technik und Methoden der Theresianische Besiedlungs in Banat. Veröffentlichungen des Wiener Hofkammerarchiv. Baden bei Wien.
16. Marjanucz L. (2002): Adalékok a Habsburg berendezkedés és telepítés bánsági történetéhez. In: Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. (szerk.: Zombori I.) Szeged. 5–16. pp.
17. Kókai S. (2014): A bánsági magyarok származása, identitása és etnikai térstruktúrája, Szeged. (In Press).
18. Czoernig, Karl (1857): Ethnographie der Oesterreichischen Monarchie. I–III. kötet. Wien.
19. Daczer K. (1997): Kamarai dohánykertészségek telepítése a Dél-Alföldön (1843–44). In: Dél-alföldi évszázadok 10. kötet.
20. Danyi D.–Dávid Z. (1960): Az első magyarországi népszámlálás 1784/87. Budapest, p. 389.
21. Milleker, F. (1923): Die erste organisierte deutsche Kolonisation des Banats unter Mercy 1720–1726.
22. Kókai S. (2010): A Bánság történeti földrajza. Nyíregyháza. 421. pp.
23. Samyay Csaba M. (2014): A katolikusok helyzete a Csanádi egyházmegyétől elcsatolt részeken a szerbiai Bánságban. Szeged, (In Press).

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Acsády I. (1896): Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában (1720–21). Magyar Statisztikai Közlöny XII. Budapest, p. 288.
- A. Krischan: Das Banat – Kaiserliche Provinz im Südosten 1718–1778. In: Österreich und die banater schwaben, pp. 33–46.
- Banner J. (1925): Szegedi telepítések Dél-Magyarországon. Földrajzi Közlemények LIII. pp. 75–79.
- Baróti L. (szerk.) (1896–1904): Adattár Délmagyarország XVIII. századi történetéhez. 1–2 köt. Temesvár. p. 539., ill. p. 625.

- Bálint S.: A szögedi nemzet. – A szegedi nagytáj népelete. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Szeged, 1974–1975/2.
- Bálint S. (1970): Szaján. A Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei II. évf. 1970. július. Újvidék, Hungarológiai Intézet, 88–92. o.
- Bodor A. (1914): A délmagyarországi telepítések története, s hatása a mai közállapotokra. Bp.
- Borovszky S. (1909): Magyarország megyéi és városai (Torontál vármegye). p. 632.
- Borovszky S. (1911): Magyarország megyéi és városai (Temes vármegye, Temesvár). p. 463, p. 294.
- Buchmann K. (1936): A délmagyarországi telepítések története. Budapest.
- Czirbusz G. (1880): A dél-magyarországi bolgárok ethnographiai magánrajzai. Temesvár. p. 28.
- Czirbusz G. (1883): A krassován bulgárok. Földrajzi Közlemények. pp. 169–198.
- Czoernig, Karl (1857): Ethnographie der Oesterreichischen Monarchie. I–III. kötet. Wien.
- Daczer K. (1997): Kamarai dohánykertészségek telepítése a Dél-Alföldön (1843–44). In: Dél-alföldi évszázadok 10. kötet.
- Danyi D.–Dávid Z. (1960): Az első magyarországi népszámlálás 1784/87. Budapest, p. 389.
- Dávid Z. (1957): Az 1715–20. évi összeírás. In: Történeti statisztika forrásai (szerk. Kovacsics J.). Budapest, pp. 12–21.
- Demian (1806): Statistische Darstellung des Königreichs Ungarn und der dazugehörigen Lander. Wien.
- Griselini, F. (1780): Versuch einer politischen und natürlichen Geschichte des Temeswarer Banats in Briefen an Standenpersonen und Gelehrte. I–II. Bécs.
- Gulyás L. (2005): Két régió – Felvidék és Vajdaság – sorsa az Osztrák–Magyar Monarchiától napjainkig. Hazai Térségfejlesztő Rt. Budapest.
- Gulyás L. (2006): A Délvidék fejlődésének főbb csomópontjai és tendenciái. In: Kókai S (szerk.): A Délvidék történeti földrajza: a Nyíregyházán 2006. november 17-én megtartott tudományos konferencia előadásai. Nyíregyháza, Magyarország, 2006. 11. 17. Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Földrajz Tanszéke. 55–68. pp.
- Gulyás L. (2007): Vajdaság: Történeti áttekintés. In: Nagy Imre (szerk): Vajdaság. A Kárpát-medence régiói 7. Dialóg-Campus. Pécs–Budapest. 2007. 76–149. old.
- Gulyás L. (2009): A Bánság a török kiűzésétől 1918-ig In.: Dél-Erdély és a Bánság (szerk. Horváth Gy.) Dialóg-Campus, Pécs–Budapest, pp. 25–45.
- Gulyás L. (2012): Küzdelem a Kárpát-medencéért. Regionalizáció és etnoregionalizmus, avagy a nemzeti és nemzetiségi kérdés területi aspektusai Magyarországon 1690–1914. Kárpátia. Bp.
- Hietzinger (1817): Statistik der Militärgrenze des österreichischen Kaiserthums, Wien.
- Kocsis K. (1999): A délvidéki magyarság etnikai földrajza. Néprajzi Látóhatár VIII. pp. 1–16.
- Kókai S. (2010): A Bánság történeti földrajza. Nyíregyháza p. 421.
- Kókai S. (2014): A bánsági magyarok származása, identitása és etnikai térstruktúrája, Szeged. (In Press).
- Kovach G. (1998): A Bánság demográfiai és gazdasági fejlődése (1716–1848). In.: Blazovich L.(szerk.) Dél-alföldi évszázadok 11. Szeged, p. 328.
- Marjanucz L. (2002): Adalékok a Habsburg berendezkedés és telepítés bánsági történetéhez. In: Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. (szerk.: Zombori I.) Szeged, pp. 5–16.
- Milleker, F. (1923): Die erste organisierte deutsche Kolonisation des Banats unter Mercy 1720–1726.
- Milin, Miodrag (1995): Vekovima zajedno (iz istorije srpsko - rumunskih odnosa), Temišvar.
- Möller von Karl (1924): Wie die schwabische gemeiden entstanden sind. Temesvár.
- R. Cretan (2006): Etnie, Confesiune si optiune electorala in Banat. Temesvár, p. 256.
- Sarnyai Csaba M. (2014): A katolikusok helyzete a Csanádi egyházmegyéttől elcsatolt részekben a szerbiai Bánságban. Szeged (In Press).
- Schimska, Ernst (1918): Technik und Methoden der Theresianische Besiedlungs in Banat. Veröffentlichungen des Wiener Hofkammerarchiv. Baden bei Wien.
- Szentkláray J. (1879): Száz év Dél-Magyarország újabb történetéből. Temesvár.
- Thirring G. (1938): Magyarország népessége II. József korában. Bp.
- Tinta A. (1972): Colonizarile habsburgice in Banat. Temesvár.
- Tóth Pál P. (2002): Magyarország népessége 1850-től napjainkig. Korunk. 2002. február.